

MAREK STRZAŁA
(Uniwersytet Jagielloński w Krakowie)

Kościół i inne organizacje światopoglądowe o nowej polskiej konstytucji. Wybór materiałów źródłowych z lat 1988–1997, red. Paweł Borecki, Czesław Janik, Dom Wydawniczy „Elipsa”, Warszawa 2012, 445 ss.

Abstract

Churches and Other Philosophical Organizations about new Polish Constitution. Selection of Documents from 1988–1997, edited by Paweł Borecki, Czesław Janik, „Elipsa” Publishing House, Warsaw 2012, 445 pp.

In 2012 Paweł Borecki and Czesław Janik published book titled (in English translation): “Churches and other philosophical organizations about new Polish constitution. Selection of documents from 1988–1997”. This review concerns formal, methodological aspects of above mentioned work, its contents and importance for development of scientific research in the field of opinions of Churches and other philosophical organizations on new Polish constitution and their impact on its final text. In the reviewer’s opinion discussed book made a significant contribution to this research and it is of good editorial quality.

Key words: constitution, Republic of Poland, preparation of constitution, Churches, religious organizations, philosophical organizations

Słowa kluczowe: konstytucja, Trzecia Rzeczpospolita, prace konstytucyjne, Kościoły, związki wyznaniowe, organizacje światopoglądowe

Przemiany polityczno-ustrojowe, jakie dokonały się w Polsce u schyłku lat 80. XX wieku, przesądziły o konieczności przygotowania nowej ustawy zasadniczej. Rezultatem wieloletnich prac, w których toku przygotowano wiele projektów treści nowej konstytucji, jak również poszczególnych jej postanowień, jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku. W przeciwieństwie do swojej poprzedniczki nowa polska konstytucja była przedmiotem szerokiej i realnej debaty publicznej, która wyznaczyła jej ostateczny kształt i w której brały udział nie tylko stronnictwa polityczne,

ale także szeroki krąg podmiotów – od związków zawodowych, samorządów zawodowych, organizacji pracodawców do licznych stowarzyszeń.

W debacie nad nową konstytucją, a więc i zasadniczymi założeniami ustroju prawnego i społecznego Trzeciej Rzeczypospolitej, nie mogło zabraknąć głosu Kościołów i związków wyznaniowych oraz światopoglądowych organizacji społecznych, wśród których główną rolę, w charakterze swoistego *primus inter pares*, odgrywał Kościół Katolicki ze względu na strukturę wyznaniową polskiego społeczeństwa. Udział tych organizacji w pracach nad nową ustawą zasadniczą bywa często marginalizowany bądź w ogóle pomijany, podczas gdy brały one w nich aktywny udział, odnosząc się nie tylko do proponowanych postanowień konstytucyjnych dotyczących wolności sumienia i wyznania czy ustroju wyznaniowego państwa, ale i do projektów postanowień regulujących pozostałe zagadnienia, a także przedstawiając własne propozycje.

Stanowisko Kościołów i związków wyznaniowych oraz światopoglądowych organizacji społecznych znajdowało swój wyraz nie tylko w postaci wypowiedzi o charakterze sformalizowanym, jak chociażby w przypadku Kościoła Katolickiego w komunikatach Konferencji Episkopatu Polski, ale również w formach mniej zinstytucjonalizowanych, na przykład wypowiedzi prasowych, czy nawet w postaci pism Naczelnego Prezbitera Kościoła Zborów Chrystusowych do Przewodniczącego Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego albo Ulotki Społecznego Komitetu Ratowania Polski. Właśnie zebraniu i opracowaniu zbioru tych różnych w formie materiałów źródłowych dokumentujących stanowiska Kościołów i organizacji światopoglądowych wobec projektów nowej polskiej konstytucji poświęcili się Paweł Borecki i Czesław Janik, a rezultatem ich pracy jest wydana niedawno drukiem książka zatytułowana *Kościół i inne organizacje światopoglądowe o nowej polskiej konstytucji. Wybór materiałów źródłowych z lat 1988–1997*, która ukazała się w Warszawie nakładem Domu Wydawniczego „ELIPSA”.

Najobszerniejszą część recenzowanego opracowania stanowią, co oczywiste, materiały źródłowe (s. 43–440), ujęte w części zatytułowanej „Dokumenty”. Wewnętrzny podział omawianej części ma co do zasady charakter dwustopniowy. Autorzy opierając się na zasadzie podmiotowej, przede wszystkim wyróżnili dokumenty Kościołów i organizacji międzykościelnych w sprawie ustawy zasadniczej, a następnie dokumenty organizacji światopoglądowych odnoszące się do tego samego tematu, ujmując oddzielnie dokumenty niepoddające się tej klasyfikacji w podrozdziale zatytułowanym „Miscellanea”. Następnie w obrębie każdego z wyżej wymienionych podrozdziałów dokonano jego podziału na dokumenty danego, indywidualnie wskazanego Kościoła lub organizacji, które ułożono alfabetycznie, przy czym same dokumenty uporządkowano w kolejności chronologicznej. Wyjątkiem w tym zakresie jest podrozdział zatytułowany „Miscellanea”, który nie został podzielony wewnętrznie na mniejsze jednostki i dzieli się bezpośrednio, zgodnie z przyjętą zasadą, na dokumenty ułożone rosnąco według dat ich pochodzenia. Poza tym należy wskazać, że w przypadku dokumentów Kościoła katolickiego podział ma charakter trójstopniowy, ponieważ wyróżniono wśród nich dokumenty Konferencji Episkopatu Polski, indywidualne wypowiedzi biskupów oraz wypowiedzi innych duchownych Kościoła Katolickiego.

Samo opracowanie rozpoczyna przedmowa, w której Autorzy wskazują na udział Kościołów i organizacji światopoglądowych w pracach nad nową ustawą zasadniczą oraz jego zasadnicze cechy charakterystyczne, a także przedstawiają założenia formal-

ne i metodologiczne opracowania. Po przedmowie, a bezpośrednio przed materiałami źródłowymi, znajduje się obszerny rozdział merytoryczny poświęcony okolicznościom i przebiegowi prac nad nową ustawą zasadniczą, w którym Autorzy przybliżają formalne aspekty tworzenia nowej konstytucji, przedstawiając syntetycznie proces i sposób procedowania nad projektami oraz prace Komisji Konstytucyjnej Zgromadzenia Narodowego, jak również udział w jej obradach przedstawicieli Kościołów i organizacji światopoglądowych. Na końcu opracowania zamieszczono indeks osób.

Przyjęty przez Autorów podział wewnętrzny jest całkowicie uzasadniony, zwłaszcza jeśli wziąć pod uwagę charakter dzieła stanowiącego opracowanie materiałów źródłowych. Dodatkowy podział w obrębie dokumentów Kościoła Katolickiego znacznie ułatwia odnalezienie interesującego Czytelnika dokumentu, czyniąc spis treści bardziej klarownym. Również opracowany indeks osób pomaga w odszukaniu dokumentu określonego autorstwa. Spis treści jest przejrzysty, a zamieszczenie w nim bezpośrednio po numerze danego dokumentu czasu jego pochodzenia pozwala Czytelnikowi w łatwy sposób odnaleźć dokumenty, których poszukuje on właśnie ze względu na czas ich powstania, przykładowo w okresie wyborczym czy referendalnym.

Dokumenty zebrane przez Pawła Boreckiego i Czesława Janika zostały bardzo starannie opracowane. Każdy z nich opatrzone indywidualnym numerem i wskazaniem źródła pochodzenia. Numeracja stron jest prosta, a w części początkowej każdej parzystej strony wskazywany jest rozdział, względnie podrozdział, do którego ona należy, na nieparzystej zaś, w części zawierającej materiały źródłowe – nazwa Kościoła lub organizacji światopoglądowej, którego stanowisko zawiera aktualnie czytany dokument.

Godne uwagi jest też to, że przygotowując materiały źródłowe, Autorzy nie pominęli treści przypisów, które materiały źródłowe pierwotnie zawierały, i zamieścili je pod treścią samych dokumentów. Zabieg ten pozwala w pełni zachować treść materiałów źródłowych i umożliwia Czytelnikowi jeszcze dokładniejsze poznanie intencji Autorów i myśli w nich zawartej. Nie sposób pominąć, że wymagało to dodatkowego nakładu pracy Autorów.

Oceniając recenzowany zbiór materiałów, należy podkreślić, że Autorzy podjęli się i dokonali zadania niezwykle trudnego ze względu na liczbę materiałów źródłowych, ich zróżnicowanie zarówno w formie, jak i w treści. Przede wszystkim jednak miarą stopnia trudności tego zadania, a zarazem sukcesu Autorów, było rozproszenie powołanych materiałów źródłowych – recenzowany wybór obejmuje materiały pochodzące nie tylko z licznych archiwów, poczynając od Archiwum Senatu i Archiwum Sejmu po Archiwum Polskiej Rady Ekumenicznej, ale również z bardzo wielu czasopism, zarówno niestanowiących w założeniu czasopism o charakterze konfesyjnym lub światopoglądowym (np. „Kultury” czy „Gazety Wyborczej”), jak i wydawanych przez poszczególne Kościoły, związki wyznaniowe bądź organizacje światopoglądowe, między innymi „L’Osservatore Romano”, „Jednota” czy „Neutrum”, często trudno dostępnych.

Istotna wartość opracowania przygotowanego przez Pawła Boreckiego i Czesława Janika wyraża się także w tym, że jest ono pierwszym, i jak dotąd jedynym, zbiorem materiałów źródłowych dotyczących stanowiska Kościołów i organizacji światopoglądowych wobec obecnie obowiązującej polskiej konstytucji na etapie jej tworzenia, obejmującym okres aż do czasu jej uchwalenia. Pozwala on i ułatwia badaczom z całego kraju – którzy nie mieli takiej możliwości lub mieli ją znacznie ograniczoną ze wzglę-

du na miejsce przechowywania przytoczonych materiałów źródłowych, na przykład Archiwum Senatu, albo ich niedostępność w lokalnych bibliotekach – zapoznanie się z wieloma dokumentami.

Należy też wskazać, że Autorzy niezwykle trafnie dokonali wyboru okresu, z którego pochodzą dokumenty objęte omawianym opracowaniem. Po pierwsze, pozwalają one badać stosunek Kościołów i organizacji światopoglądowych do treści konstytucji i ich udział w jej tworzeniu w czasie najistotniejszym dla ustalania założeń systemu prawnospołecznego Trzeciej Rzeczypospolitej. Takie ramy czasowe umożliwiają nadto analizę tego stosunku do samej treści postanowień konstytucyjnych, podczas gdy wypowiedzi z okresu obowiązywania nowej ustawy zasadniczej cechuje już inna optyka, nakierowana bardziej na sprawy związane z jej stosowaniem.

Na zakończenie nie sposób nie odnieść się do jakości wydania przedmiotowego opracowania. Pomimo obszerności (blisko 450 stron) książka nie jest przesadnie ciężka. Tekst został wydrukowany czytelną czcionką na dobrym jakościowo papierze, a marginesy nie są zbyt małe. Poszczególne arkusze są pozszywane, a całość jest oprawiona twardą okładką. Pierwsza strona okładki została oprócz tytułu opatrzona przyjemną dla oka grafiką, grzbiet zawiera sam tytuł, na ostatniej zaś stronie okładki zamieszczono dwa fragmenty z recenzji: prof. dra hab. Michała Pietrzaka i dra hab. Tadeusza J. Zielińskiego, prof. ChAT. Dzięki temu książka ma charakter eleganckiego wydania materiałów źródłowych, które czyta się z przyjemnością.

Podsumowując, zbiór materiałów zebranych przez Pawła Boreckiego i Czesława Janika, świetnie opracowany nie tylko pod względem redakcyjnym, znacząco przyczynia się do lepszego poznania przebiegu prac nad przygotowaniem tekstu obecnie obowiązującej polskiej konstytucji i udziału w nim Kościołów i organizacji światopoglądowych. Należy mieć nadzieję, że pozycja ta, przecierając szlaki w tym obszarze badawczym i przypominając o często niedocenianym, a przecież niezwykle istotnym wkładzie Kościołów i organizacji światopoglądowych w debatę nad przyszłym kształtem ustawy zasadniczej, stanie się inspiracją do dalszych naukowych opracowań.